

עוד על דוד חיים

שמעון רובינשטיין

דוד חיים שדמותו הוארה לאחרונה במאמרה של אסתי ינקלביץ¹, הקים כפי שנאמר שם, חברה לייבוא ציוד חקלאי לארץ, בשיתוף עם אהרן אהרנסון. חברה זו התפרקה בשנת 1907, אך דוד חיים המשיך לעסוק בין היתר גם בתחום זה והיה לו ביפו בית מסחר למחרשות ולציוד חקלאי.

מלחמת העולם הראשונה והמצור הימי שהטילו ציי אנגליה וצרפת על חופי ארץ-ישראל החמירו מאוד את המצב הכלכלי בארץ וענפים שלמים שהיו קשורים בייצוא או בייבוא התמוטטו למעשה. כך למשל התמוטט ענף ההדרים של המושבות הגדולות ובראשן פתח-תקווה, שהיה תלוי בייצוא לשוקי אירופה. מושבות אלו הגיעו לשגשוג כלכלי גדול בשנים שלפני המלחמה בזכות התבססותן על ייצוא הדרים, יינות ושקדים, אך ענפים אלו נפגעו באופן אנוש כתוצאה מן הניתוק מאירופה עקב המצור האנגלי-צרפתי על חופי הארץ.

יתרה מזו, הנמל הראשי שאליו נשלח הייצוא מארץ-ישראל לפני המלחמה היה נמל ליוורפול, ואנגליה הייתה כעת ארץ אויב.

ההשלכות הקשות של המצור הימי היו לא רק בעצם אבדן השוקים העיקריים אלא גם בהפסקת הייבוא של כלים חקלאיים, דשנים, דלק ופחמים עבור המשאבות. במילים אחרות, כלכלת המושבות, כמו כלכלת היישוב כולו, עברה בבת אחת למצב של קיפאון עמוק שהיא

1 א' ינקלביץ, 'דוד חיים, הפקיד ש"נעלם' והקמת חוות ההכשרה בסג'רה', קתדרה, 98 (טבת תשס"א), עמ' 97-122.

לא התאוששה ממנו עד תום המלחמה כשאת מכת החסד מנחיתים נחילי הארבה ב-1915 ובמידה פחותה יותר ב-1916.

המעניין הוא שדווקא המושבות הקטנות, ובראשן מזכרת-בתיא, שהתבססו מלכתחילה על פלחה, הסתגלו ביתר קלות למצב והחזיקו מעמד טוב יותר בתקופת המלחמה.²

נקל לשער שגם בית המסחר של דוד חיים ספג מכה קשה וספק אם החזיק מעמד עד תום המלחמה.

לדוד חיים היה זה שנים רבות גם רכוש דלא נייד. המדובר בטחנת קמת, בארבעה דונמים קרקע ובבאר מים בכפר הערבי ברייר שמצפון-מזרח לעזה.³ לא מן הנמנע שהוא רכש אותם לעצמו עוד בתקופה שעסק ברכישות קרקע למען יק"א. מכל מקום, אם ביקש לממש רכוש זה בתקופת המלחמה, בשל מצוקתו הכלכלית, הוא לא יכול היה לעשות זאת בגלל האמברגו הקרקעי האנטי-יהודי שהטילו השלטונות התורכיים בתקופת המלחמה.⁴

רק בשנת 1918 הוא הצליח למכור רכוש זה לערבי מתושבי אותו כפר⁵ וזאת אף על פי שגם שלטונות הצבא הבריטי הטילו אמברגו קרקעי בארץ-ישראל. צעד זה ננקט בלחצה של ההסתדרות הציונית, שחששה מספקולציה קרקעית שתסכל את התכניות הציוניות

2 ראה למשל, נ' קרלינסקי, פריחת ההדר: יזמות פרטית ביישוב, 1890-1939, ירושלים תשס"א, עמ' 140-141; ש' רובינשטיין וד"ה שפירא, מלח הארץ: ספור חייהם של בני מזכרת בתיא לאה ומשה ניימן, ירושלים, 1992, עמ' 51-56.

3 ראו ש' רובינשטיין, מבט על הקהילה היהודית בעזה (1870-1920), ירושלים, 1995, עמ' 42.

4 ראו ש' רובינשטיין, ברקיע הציפיות; המדיניות הקרקעית של 'ועד הצירים' ב-1918, ירושלים, 1993, עמ' 42-44 והערה 58 שם.

5 ראו מכתב אליהו אבן-טוב אל יצחק בן-צבי מ-20 באוגוסט 1942, בתוך: רובינשטיין (לעיל, הערה 3).

הקרקעי, וההחלטה נאכפה באופן מלא באחד במאי 1918, ומאז ועד תום השלטון הצבאי ב־1 ביולי 1920 ופתיחת משרדי הטאבו באותו יום, נאסרה כל העברה קרקעית, אם של יהודים ואם של אחרים.⁶

הגדולות להתיישבות בארץ־ישראל לאחר המלחמה כדי לקדם את הקמת 'הבית הלאומי'. ניתן להניח שחיים מכר את רכושו בחודשים הראשונים של 1918 מפני שהחל באמצע אפריל 1918 החמירו שלטונות הצבא את האמברגו